

JOANNA JAKUBOWSKA

Instytut Psychologii, Uniwersytet Jagielloński, Kraków
Institute of Psychology, Jagiellonian University in Kraków
e-mail: joanna.jakubowska@student.uj.edu.pl

Sprawozdanie z The 18th European Conference on Developmental Psychology, ECDP 2017, Utrecht, Holandia, 29 sierpnia–1 września 2017

W dniach 29 sierpnia–1 września 2017 roku w Utrechcie (Holandia) odbyła się XVIII Europejska Konferencja Psychologii Rozwojowej (The 18th European Conference on Developmental Psychology, ECDP2017). Organizatorami konferencji było Europejskie Stowarzyszenie Psychologii Rozwojowej (The European Association for Developmental Psychology, EADP) wraz z Utrecht University. W ramach konferencji odbyło się kilka wykładów plenarnych, ponad sto sympozjów oraz sesje plakatowe.

Konferencja została poprzedzona warsztatami, z których większość dotyczyła analizy danych za pomocą wybranych metod statystycznych ze szczególnym uwzględnieniem modelowania równań strukturalnych (ang. *structural equation modeling*, SEM). Warto zauważyć, że podczas warsztatów poruszane były kwestie o dużym znaczeniu dla badań rozwojowych: możliwości analizy danych zbieranych w badaniach podłużnych (np. ang. *latent growth curve analyses*, *cross-lagged panel modelling*, *mixture modelling*) oraz metody radzenia sobie z analizą danych zebranych na małych próbach (ang. *Bayesian estimation for SEM*). Kwestiom statystycznym poświęcono sporo uwagi również podczas konferencji. Przykładowo, w ramach sympozjum *The Dynamics of Psychological Processes: When Intensive Longitudinal Data Meet State Of-The-Art Statistical Model* Ling przedstawione zostały nowe sposoby analizy danych podłużnych z dużą liczbą powtarzanych pomiarów, zbieranych od niewielkiej liczby osób badanych (ang. *intensive longitudinal data*). Ellen Hamaker (Utrecht University, Ho-

landia) przedstawiła dynamiczne modelowanie równań strukturalnych (ang. *Dynamic Structural Equation Modeling*, DSEM) jako narzędzie pozwalające na wykrywanie zależności przyczynowo-skutkowych u badanych jednostek. Jednym z potencjalnych zastosowań DSEM może być wyjaśnianie mechanizmów pojawiania się objawów zaburzeń psychicznych u konkretnych osób. DSEM może się zatem przyczynić do planowania interwencji dopasowanych do pacjenta (Loes Keijsers, Angélique Cramer, Eeske van Roekel, Tilburg University).

Podczas konferencji wręczono nagrody przyznawane przez EADP za szczególne osiągnięcia naukowe. Nagrodę Williama Thierry'ego Preyera za doskonałość badań nad rozwojem człowieka przyznano Annette Karmiloff-Smith i Markowi Johnsonowi. Laureaci są autorami nadzwyczaj wielu wpływowych publikacji dotyczących rozwoju poznawczego. Ich koncepcje ujmujące rozwój jako efekt interakcyjnych oddziaływań pomiędzy uwarunkowaniami genetycznymi, budową mózgu i ciała oraz środowiskiem wywarły ogromny wpływ na prace innych badaczy. Laureatem nagrody George'a Butterwortha dla młodych naukowców został Eddie Brummelman (University of Amsterdam, Holandia). W wygłoszonym przez siebie wykładzie Brummelman omówił wyniki badań, które prowadził w ostatnich latach. Badania te wykazały, że oddziaływania rodzicielskie, takie jak przesadne chwalenie, mogą zwiększać poziom narcyzmu u dzieci, jednak nie powodują wzrostu ich samooceny. Brummelman przedstawił różnice pomiędzy wysoką

samoocena a narcyzmem, określił także, jakie działania podejmowane przez rodziców mogą przyczyniać się do kształtowania pozytywnej samooceny, nie zwiększając równocześnie poziomu narcyzmu u dziecka. Szczególną uwagę zwrócił na okazywane przez rodzica ciepło (ang. *warmth*), przejawiające się poprzez okazywanie uczuć, zainteresowanie oraz wspólną zabawę rodzica z dzieckiem.

Zaproszeni mówcy to badacze z ogromnym dorobkiem naukowym. Organizatorzy zadbali o to, by uczestnicy mogli posłuchać wykładów o bardzo zróżnicowanej tematyce. Dwoje z zaproszonych naukowców poruszyło temat dziecka w świecie nowych technologii. Sonia Livingston (London School of Economics and Political Science, Wielka Brytania) podjęła temat uregulowań prawnych i rządowych zaleceń dotyczących korzystania przez dzieci z mediów. Szczególną uwagę poświęciła kwestii obecności najmłodszych w internecie. Zwróciła uwagę na fakt, że niejednokrotnie decyzje polityczne regulujące dostęp dzieci do e-technologii są podejmowane na podstawie nieaktualnych lub korelacyjnych badań. Badaczka podkreśliła, że zaangażowanie psychologów rozwojowych w informowanie osób tworzących prawo o wynikach najnowszych analiz jest warunkiem koniecznym do tego, aby powstające uregulowania zapewniały dzieciom bezpieczeństwo i równocześnie umożliwiały korzystanie z mediów w sposób dostosowany do ich możliwości rozwojowych. Natomiast Rutger Engels (Utrecht University, The Netherlands Institute for Mental Health and Addiction, NIMHA, Holandia) wygłosił wykład na temat możliwości wykorzystania gier komputerowych w celu poprawy zdrowia psychicznego dzieci. Przedstawił ograniczenia i trudności pojawiające się podczas tworzenia gier w celach terapeutycznych – konieczność zadbania o to, by miały one zbliżony poziom atrakcyjności do komercyjnych, krótki czas, w jakim poszczególne gry są uważane przez graczy za interesujące, oraz wysoki koszt ich tworzenia. Engels zwrócił uwagę na fakt, że mimo opisanych przeciwności terapeutyczna skuteczność kilku gier została już potwierdzona. O badaniach nad teorią umysłu mówił Henry M. Wellman (University of Michigan,

USA), niezwykle zasłużony badacz rozumienia społecznego u dzieci. W swoim wykładzie dokonał konceptualnego rozróżnienia pomiędzy wynikami uzyskiwanymi przez dzieci w tradycyjnych oraz niejawnych testach fałszywych przekonań. Zarysował również nowe obszary badań nad teorią umysłu, takie jak: rozwój teorii umysłu w okresie szkolnym, rola teorii umysłu w kształtowaniu się kompetencji społecznych i poznawczych, neuronalne podłoże teorii umysłu oraz badania nad rozumieniem przez dzieci działania nadzwyczajnych umysłów (ang. *extraordinary minds*). Wykład prowadzony przez kolejną z mówczyń, Catrin Finkenauer (Utrecht University, Holandia), dotyczył znaczenia samokontroli dla relacji w rodzinie. Badaczka przedstawiła wyniki, zgodnie z którymi poziom zaufania w stosunku do danego członka rodziny jest zależny od przypisywanej mu zdolności do kontroli własnego zachowania. Co ciekawe, kryterium to jest stosowane zarówno przez rodziców, jak i przez dzieci. Również osoby zajmujące się rozwojem moralnym miały okazję posłuchać wykładu badacza o uznanej pozycji w tej dziedzinie. Ostatniego dnia konferencji Elliot Turiel (University of California, USA), twórca Domenowej Teorii Rozwoju Moralnego (ang. *Social Domain Theory*), wygłosił wykład dotyczący uwarunkowań kulturowych oraz statusu społecznego (miejsca zajmowanego w hierarchii społecznej) do podejmowania decyzji moralnych oraz rozwoju społecznego.

Ze względu na rozmiar konferencji nie sposób uchwycić wszystkich tematów poruszanych podczas sympozjów. Z tego względu poniższy przegląd na pewno nie wyczerpie bogactwa prezentowanych treści. Tematem poruszonym podczas wielu sesji były zachowania prospołeczne u dzieci. Przedstawione zostały nowe narzędzia: *The Prosocial Practices Questionnaire* (PPQ), służący do określania prospołecznych strategii rodzicielskich (Elisa Brazzelli, Eleonora Farina, Ilaria Grazzani, Alessandro Pepe, University of Milano-Bicocca, Włochy) oraz *The Early Prosocial Behaviour Questionnaire* – kwestionariusz do pomiaru prospołeczności u dzieci (Marta Giner Torrens, Joscha Kärtner, University of Münster, Niemcy). Omawiano czynniki zwiększające częstość zachowań

prospołecznych: modelowanie ze strony rodziców i rówieśników (Monika Keller, Azzurra Ruggeri, Shenghua Luan, Michaela Gummerum, Max Planck Institute of Human Development, Niemcy) oraz zmienne powiązane z prospołecznością: uwarunkowania temperamentalne (Marta Giner Torrens, Joscha Kärtner, University of Münster, Niemcy), empatię (Alexia Carrizales, Lyda Lannegrand, University of Bordeaux, Francja), poziom rozwoju językowego oraz umiejętność przyjmowania perspektywy poznawczej i afektywnej (Elisabetta Conte, Ilaria Grazzani, University of Milano-Bicocca, Włochy; Arianna Mori, Ada Cigala, University of Parma, Włochy) oraz zachowania rodzica wspierające socjalizację emocji (Dilek Saritas Atalar, Ayse Vildan Acar Bayraktar, Zeynep Cakmak, Ankara University, Turcja). Interesujący komentarz podsumowujący sympozjum *The Impact of Adults' Socialization Practices on Prosocial Behavior in Early Childhood* wygłosiła Carolien Rieffe (Leiden University, Holandia), pełniąca podczas sesji funkcję dyskutanta. Nie umniejszając wagi kształtowania postawy prospołecznej u dzieci, Rieffe zwróciła uwagę na zjawisko zwiększonego nacisku na socjalizację dziewczynek w kierunku postawy prospołecznej i mniejsze wymagania stawiane w tej sferze chłopcom. Zauważyła, że działania nakierowane na zwiększanie nastawienia dzieci na dobro innych osób nie powinny jednocześnie ograniczać ich swobody w zakresie realizacji własnego potencjału.

Warto zauważyć, że dość licznie reprezentowane były badania nad oddziaływaniami rodzicielskimi. Poruszono m.in. zagadnienie poczucia rodzicielskiej skuteczności (ang. *parental self-efficacy*), w tym związków pomiędzy poczuciem skuteczności a praktykami rodzicielskimi (Terese Glatz, Örebro University, Szwecja), a także między tworzonymi atrybucjami i działaniami podejmowanymi w trudnych sytuacjach wychowawczych (Jorg Huijding, Marjolein Verhoeven, Utrecht University, Holandia). Pojawiały się również wystąpienia dotyczące zjawiska rodzicielskiego wypalenia (ang. *parental burnout*). Badania prowadzone w tej dziedzinie stawiały sobie za cel określenie osobowościowych czynników powiązanych z powstawaniem wypalenia rodzicielskiego (Sarah Le Vigouroux,

Celine Scola, Marie-Emilie Raes, Moira Mikolajczak, Isabelle Roskam, Université d'Aix-en-Provence, Francja). Próbę wyjaśnienia powstania tego zjawiska podjęto za pomocą modelu kumulacji ryzyka (ang. *cumulative risk model*) (Marie-Emilie Raes, Moira Mikolajczak, Isabelle Roskam, Université Catholique de Louvain, Belgia). Nie zabrakło również wątków dotyczących konsekwencji, jakie trudna sytuacja rodzinna (konflikt, rozwód rodziców) może wywierać na funkcjonowanie dziecka. Warto zauważyć, rozważania na ten temat zostały poszerzone o omówienie stosowanych w Holandii programów interwencyjnych mających na celu zapobieganie potencjalnym skutkom, jakie niekorzystna sytuacja rodzinna może wyrzucić na rozwój dzieci (Mariska Klein Velderman, Karlijn Pieterse, Fieke Pannebakker, TNO Child Health, Holandia).

Programy interwencyjne i badania treningowe licznie zaznaczyły swoją obecność również w innych obszarach. Przykładowo, omawiano skuteczność programów wspierających m.in. rozwój: funkcji zarządczych (Reka Kassai, Zsófia Takacs, Eotvos Lorand University, Węgry), zachowań prospołecznych (Veronica Ornaghi, Alessia Agliati, Ilaria Grazzani, University of Milano-Bicocca, Włochy), kompetencji w zakresie kontaktu z rówieśnikami pochodzącymi z różnych kultur (Tobias Stark, Utrecht University, Holandia) czy też rozumienia doświadczanej choroby przewlekłej (Michele Capurso, Maria Lo Bianco, Elisabetta Cortis, Corrado Rossetti, Università degli Studi di Perugia, Włochy). Zwrócono również uwagę na rolę ojców uczestniczących w programach interwencyjnych i możliwość zwiększenia ich zaangażowania w prowadzone projekty (Patrycja Piotrowska, Frances Doyle, Lucy Tully, David Hawes, Matthew Burn, Meryn Lechowicz, Daniel Collins, Mark Dadds, The University of Sydney, Australia). Najwięcej badań interwencyjnych dotyczyło skuteczności programów mających na celu redukcję zjawiska *bullingu* (przemocy, zastraszania, znęcania się etc.) wśród dzieci i młodzieży. Zagadnieniu temu poświęcono sympozjum *From Programs to Systems: The Challenge of Implementing Evidence Based Prevention Programs*, prowadzone przez

Dagmar Strohmeier (University of Applied Sciences Upper Austria, Austria).

Niezwykle interesujące badania dotyczące typowo rozwijających się dzieci oraz dzieci z zaburzeniami rozwoju bądź doświadczających traumy przedstawił w swoich dwóch wystąpieniach Lars Otto White (University of Leipzig, Niemcy). W pierwszym wystąpieniu zaprezentował wyniki, zgodnie z którymi wykluczenie powoduje u dzieci przedszkolnych wzrost tendencji do mentalizacji (przejawiający się częściej niż w grupie kontrolnej stosowaniem terminów mentalnych). Zwiększona mentalizacja po wykluczeniu może sprzyjać podejmowaniu zachowań afiliacyjnych, a zatem służyć odwróceniu niekorzystnej sytuacji. Wzrost mentalizacji po wykluczeniu nie występuje jednak u dzieci z zaburzeniami lękowymi, co może utrudniać im ponowne nawiązanie relacji. W drugim wystąpieniu White przedstawił badania z udziałem maltretowanych dzieci. Mimo że omawiany projekt nie został jeszcze ukończony, wstępne wyniki sugerują, że dzieci maltretowane, prowadząc narrację w obecności rodzica, tworzą bardziej spójne historie niż pod jego nieobecność. Częściej mówią wtedy również o stanach mentalnych, szczególnie dotyczących rodzica – głównego bohatera, oraz przedstawiają tego rodzica w bardziej pozytywnym świetle. Omówione wyżej badania mogą stymulować nowe

kierunki badań nad mentalizacją, sygnalizując funkcje, jakie może ona pełnić w określonych kontekstach (wykluczenie) lub u wybranych grup klinicznych (dzieci przeżywające traumę).

Nowością w stosunku do wcześniejszych ECDP było wprowadzenie grupy wydarzeń pod nazwą *Living Room of Science*. Celem tego nowego formatu spotkań było zachęcenie do refleksji nad jakością i etyczną stroną badań naukowych oraz istniejącymi, choć często niepisanymi, zasadami obowiązującymi w nauce. Cykl *Living Room of Science* został zorganizowany przy współudziale Young Dutch Academy of Sciences – organizacji skupiającej młodych naukowców. Właśnie do osób rozpoczynających karierę naukową spotkania te były adresowane w szczególny sposób. Wśród poruszanych tematów znalazły się m.in. zalety i wady otwartego dostępu do danych, wpływ decyzji podejmowanych w trakcie prowadzenia badań na jakość raportowanych wyników oraz inne aspekty odpowiedzialnych praktyk badawczych.

Następna, XIX Europejska Konferencja Psychologii Rozwojowej będzie miała miejsce w Atenach, w dniach 29 sierpnia–1 września 2019 roku. Podobnie jak poprzednia, z pewnością będzie znakomitą okazją do poszerzenia obszarów zainteresowania oraz wymiany myśli pomiędzy badaczami zajmującymi się różnorodnymi obszarami psychologii rozwoju człowieka.